

Zakres ochrony licencjobiorcy wyłącznego prawa do nowej odmiany rośliny uprawnej

I. Wstęp

Spśród licznych w prawie cywilnym umów nazwanych duże zainteresowanie budzi umowa licencyjna jako forma prawna obrotu dobrami niematerialnymi, takimi jak: majątkowe prawa autorskie i prawa pokrewne; prawa z patentu i prawa ochronne; prawa z rejestracji topografii układu scalonego oraz znaku towarowego; czy też wreszcie prawo wyłączne do nowej odmiany rośliny uprawnej¹. Nadanie nazwy spełnia pierwszy z warunków uznania umowy za normatywny typ czynności prawnej, czyli za umowę nazwaną (*contractus nominati*). Drugim warunkiem jest podanie co najmniej jej przedmiotowo istotnych elementów (*essentialia negotii*). Dla umowy licencyjnej są nimi: przedmiot umowy, upoważnienie, zakres eksploatacji i świadczenia stron; składają się one na tzw. minimalną treść umowy².

Przez umowę licencyjną hodowca (autor) upoważnia osobę uprawnioną z licencji do korzystania z prawa wyłącznego do nowej odmiany (w przypadku prawa własności przemysłowej – wynalazku, patentu itd.) na wskazanych „polach eksploatacji” i przez czas określony ustawowo lub umownie, za stosownym wynagrodzeniem lub nieodpłatnie. W przeciwieństwie do przeniesienia prawa, które jest czynnością rozporządzającą, umowa licencyjna ma charakter mieszany³. Przejawia się to w tym, że licencjodawca może żądać od licencjobiorcy zapłaty za korzystanie z prawa wyłącznego (patentu, wynalazku), z kolei licencjobiorca może żądać od licencjodawcy udostępnienia przedmiotu umowy w postaci ustalonej, odpowiedniej do właściwości pola, na którym będzie korzystał z prawa wyłącznego. W przyjętym znaczeniu jest to zatem umowa obciążająca prawo, nie zaś je przenosząca⁴.

- 1 Zgodnie z poglądem wyrażonym przez M. Korzycką-Iwanow: „Umowy o przeniesienie wyłącznego prawa do odmiany nie zostały unormowane szczegółowo w ustawie (o nasiennictwie) i w związku z tym należy w tym zakresie stosować przepisy prawa cywilnego oraz – w drodze analogii – prawa wynalazczego”. Wyłączne prawo do nowej odmiany rośliny uprawnej Warszawa 1990 r., str. 144. Jest to zasada jak najbardziej trafna, którą przyjmuję w opracowaniu.
- 2 A. M. Dereń: Prawo Wynalazcze – poradnik dla twórców i wynalazców, Bydgoszcz 1997 r., str. 134.
- 3 S. Sołtyński: Czynności rozporządzające. Przyczynek do analizy podstawowych pojęć cywilistycznych – Rozprawy prawa cywilnego. Warszawa 1985 r., str. 328 i in.
- 4 A.M. Dereń: Własność przemysłowa i dobra niematerialne w obrocie gospodarczym – przegląd umów, Bydgoszcz 1998 r., str. 76–77 oraz 116–117.

II. Typologia kontraktów licencyjnych na tle ustawy o nasiennictwie

Piśmiennictwo prawnicze koncentrujące się na problematyce dóbr niematerialnych, a w szczególności ich rozpowszechnianiu niemal całkowicie zgodnie przyjmuje zasadniczy podział licencji na:

- wyłączne i niewyłączne,
- pełne i niepełne,
- dobrowolne i przymusowe⁵.

Podział ten znajduje w pełni zastosowanie⁶ w ramach przepisów ustawy z dnia 24 listopada 1995 r. o nasiennictwie⁷.

Licencję wyłączną można podzielić na: wyłączną–zwykłą oraz wyłączną–twardą. W licencji wyłącznej–zwykłej licencjodawca zobowiązuje się do nieudzielenia dalszej licencji, ale równoległe ma prawo do korzystania z prawa wyłącznego na równi z licencjobiorcą.

Jej przeciwieństwem jest licencja wyłączna–twarda, która w swoim zakresie pozbawia licencjodawcę prawa do korzystania z prawa wyłącznego przez oznaczony czas lub w oznaczonym zakresie. Ustawa o nasiennictwie w art. 38 ust. 5 wskazuje na konieczność wyraźnego zastrzeżenia w treści umowy licencyjnej zarówno faktu, że w danym przypadku mamy do czynienia z licencją wyłączną, jak i wskazania na jej „kwalifikowany” typ. Ustawodawca w ten sposób wprowadził domniemanie niewyłączności licencji⁸.

Licencja pełna, polega na tym, że licencjodawca upoważnia licencjobiorcę do korzystania z prawa wyłącznego do nowej odmiany rośliny uprawnej w takim samym zakresie, w jakim sam to uprawnienie posiada.

Licencja niepełna, to upoważnienie do korzystania przez licencjobiorcę tylko z niektórych uprawnień, jakimi może dysponować licencjodawca. W przypadku ustawy o nasiennictwie z licencją niepełną będziemy mieć do czynienia wówczas, gdy dysponent prawa wyłącznego upoważni swego kontrahenta, np. jedynie do prowadzenia hodowli zachowawczej.

Rozróżnienie pomiędzy licencją dobrowolną a przymusową opiera się na aspekcie wpływu woli licencjodawcy na powstanie stosunku cywilnoprawnego, jakim jest umowa licencji. W myśl art. 39 ustawy o nasiennictwie, jeżeli zajdą

5 A. M. Dereń: *Prawo Wynalazcze – poradnik...*, str. 134; W. Kotarba: *Ochrona własności przemysłowej w gospodarce polskiej – w dostosowaniu do wymogów Unii Europejskiej i Światowej Organizacji Handlu*, Warszawa 2000 r., str. 103–104.

6 Praca zbiorowa „nasiennictwo” Tom I, Państwowe Wydawnictwo Rolne i Leśne, Poznań 2001 r., Szurpicki – Rozdział: *Prawa hodowców roślin i rejestracja odmian*, str. 50–71.

7 Dz.U. nr 149 poz. 724 z późniejszymi zmianami.

8 M. Korzycka–Iwanow: *Wyłączne prawo do nowej odmiany...*, str. 146.

określone w tym przepisie przesłanki minister właściwy do spraw rolnictwa i rozwoju wsi może, ostateczną decyzją administracyjną, udzielić licencji przymusowej, bez zgody podmiotu uprawnionego.

Licencja dobrowolna jest uzewnętrznieniem cywilnej zasady wolności kontraktowej.

Zauważyć należy, że w ramach zaprezentowanej powyżej typologii licencji jak najbardziej możliwe jest tworzenie konstrukcji mieszanych. Możliwość taką przewiduje sama ustawa o nasiennictwie, generując w tej mierze przepisy o charakterze bezwzględnie obowiązującym. W myśl art. 39 ust. 2 licencja przymusowa jest zarazem licencją niewyłączną.

W Polsce brak jest wyspecjalizowanego podmiotu zajmującego się ewidencjonowaniem lub chociażby prowadzeniem statystyki kontraktów licencyjnych, do zawierania których dochodzi na rynku krajowym. Dlatego też niezwykle trudna jest jednoznaczna odpowiedź na pytanie: ile tego typu umów zostało zawartych oraz które z nich odpowiadają cechom określonego rodzaju umowy licencyjnej? Wobec powyższego w opracowaniu podjęto próbę dotarcia do źródeł umów licencyjnych, zawartych z największymi krajowymi licencjodawcami. Zgromadzony materiał faktograficzny za lata 1995–2002 przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 1

Licencjodawca Rok kalendaryzowy	Małopolska Hodowla Roślin HBP Kraków	FLORPAK Sp. z o. o. Łomianki	Przedsiębiorstwo Nasienne „ROLNAS” Sp. z o. o. Bydgoszcz
1995 r.	Zboża ozime (nowe odmiany pszenicy) – około 70 licencji Trawy – około 30 licencji Buraki cukrowe – licencji nie udzielano	Krzewy róż – około 70 licencji	Brak danych
2002 r.	Zboża ozime (nowe odmiany pszenicy) – 14 licencji Trawy – nie udzielano nowych licencji Buraki cukrowe – licencji nie udzielano	Krzewy róż – około 55 licencji	Około 5 sublicencji

Źródło: Dane uzyskane z wywiadu w przedsiębiorstwach:

- Małopolska Hodowla Roślin HBP – Kraków;
- FLORPAK Sp. z o.o. – Łomianki;
- Przedsiębiorstwo Nasienne „ROLNAS” Sp. z o.o., oraz w Polskiej Izbie Nasiennej w Poznaniu.

Analiza danych statystycznych w przedmiocie ilości udzielonych licencji pozwala na wyciągnięcie kilku zasadniczych wniosków:

1. Po pierwsze, większość umów licencji na korzystanie z prawa wyłącznego do nowej odmiany rośliny uprawnej to umowy o charakterze mieszanym. Zasadniczo w obrocie prawnym największy udział ilościowy posiadają umowy licencji ograniczonej i zarazem niewyłącznej. Często zawierają one klauzulę zezwalającą licencjobiorcy na udzielanie sublicencji.
2. Po drugie, uzyskane w toku indywidualnych badań dane statystyczne nie zawsze odzwierciedlają stan faktyczny. Wiele z umów zawieranych pomiędzy właścicielem prawa wyłącznego a podmiotem chcącym z niego korzystać, mimo opatrzenia nagłówkiem „licencja”, w rzeczywistości nie odpowiada wymogom stawianym tego typu umowom.
3. Po trzecie, w okresie ostatnich 8. lat zauważalna stała się tendencja do zmniejszania się ilości udzielanych licencji. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest:
 - brak przygotowania organizacyjnego po stronie potencjalnych producentów rolnych,
 - konieczność ponoszenia kosztów opłat licencyjnych, niezależnie od uzyskanych przychodów,
 - obawa licencjodawców przed „oddaniem” kwalifikowanego materiału siewnego w „niepowołane ręce”, co może grozić jego niekontrolowanym rozmnożeniem oraz obrotem,
 - całokształt elementów rynkowych kształtujących kryzysową sytuację w sektorze polskiego rolnictwa.
4. Po czwarte, w praktyce za dopuszczalną uważa się możliwość udzielania przez sublicencjobiorców dalszych sublicencji, za pisemną zgodą właściciela prawa wyłącznego do nowej odmiany rośliny uprawnej.

III. Zakres ochrony

Zakres ochrony licencjobiorcy wyłącznego prawa do nowej odmiany rośliny uprawnej zależy bezpośrednio od zakresu uprawnień przekazanych na jego rzecz

przez dysponenta tego prawa. Natomiast zakres w jakim z prawa wyłącznego może korzystać licencjodawca wynika bezpośrednio z rodzaju umowy licencyjnej łączącej strony umowy.

Wszelkie rozważania w zakresie ochrony licencjodawcy prawa wyłącznego do nowej odmiany rośliny uprawnej oraz narzędzi tej ochrony, a w szczególności roszczeń cywilnoprawnych, mają obecnie w Polsce charakter doktrynalny. Aktualnie brak jest orzecznictwa (wyroków sądowych, dokumentów zawierających porozumienia ugodowe, orzeczeń arbitrażowych). Analiza uzyskanych danych pozwala na dokonanie w tej materii kilku podstawowych spostrzeżeń:

- każde przedsiębiorstwo, które w ramach prowadzonej działalności gospodarczej zajmuje się udzielaniem licencji na korzystanie z prawa wyłącznego do nowej odmiany rośliny uprawnej jest świadome nadużyć ze strony nieuczciwych producentów rolnych rozmnażających i obracających materiałem siewnym bez licencji lub też z przekroczeniem jej zakresu,
- podmioty te pozostają zgodne co do faktu, że proceder taki powoduje szkody w ich majątku, ograniczając możliwe przychody,
- licencjodawcy świadomi są problemów natury dowodowej mogących powstawać w ewentualnym procesie wskazywania wysokości poniesionej szkody,
- żaden z udzielających informacji przedsiębiorców dotychczas nie skorzystał z możliwości dochodzenia swych praw w powództwie cywilnym,
- bardzo rzadko uprawniony z tytułu licencji decyduje się na zgłoszenie faktu naruszenia prawa Państwowej Inspekcji Nasienniczej celem rozpoczęcia procedury karnoprawnej.

Przyczyn takiego stanu rzeczy jest kilka, a do najważniejszych należą:

- licencjodawcy nie posiadają wyspecjalizowanych komórek organizacyjnych zajmujących się ochroną prawną swej działalności;
- brak jest organizacji lub też podmiotów gospodarczych świadczących tego typu obsługę profesjonalnie.

1. Zakres ochrony licencjodawcy w oparciu o przepisy ustawy o nasiennictwie

W pierwszej kolejności należy wyznaczyć zakres ochrony licencjodawcy prawa wyłącznego do nowej odmiany rośliny uprawnej, którego z hodowcą wiąże umowa **licencji pełnej**. Zgodnie z brzmieniem art. 38 ust. 3 licencja pełna jest zarazem licencją niewyłączną. Kumulacja w ręku jednego podmiotu licencji pełnej z licencją wyłączną – twardą prowadziłaby do sytuacji, w której powstałaby umowa w zasadzie nie różniła się niczym od zbycia prawa wyłącznego. Zakres

ochrony licencjobiorcy na podstawie licencji pełnej będzie zatem bardzo szeroki, jeśli idzie o kwestię ochrony możliwości podejmowania przez niego określonych uprawnień – żaden podmiot nie może ograniczać jego prawa terytorialnie, czasowo itp. Natomiast wąsko zakreślona będzie ochrona w aspekcie jej zakresu podmiotowego. Licencjobiorca będzie zmuszony znosić możliwość prowadzenia podobnej lub nawet identycznej działalności w wykonaniu hodowcy oraz innych licencjobiorców niewyłącznych.

Na mocy umowy licencji pełnej, licencjobiorcy służy prawo do korzystania ze wszystkich uprawnień przysługujących hodowcy. Jest zatem uprawniony do:

- a) prowadzenia hodowli zachowawczej⁹ nowej odmiany, a w odniesieniu do jej materiału siewnego służy mu prawo jego wytwarzania lub rozmnażania, a także przygotowania do rozmnażania;
- b) zarobkowego korzystania z odmiany w zakresie:
 - oferowania do sprzedaży, sprzedaży i wszelkich innych form zbywania materiału siewnego,
 - eksportu i importu materiału siewnego,
 - przechowywania materiału siewnego dla celów sprzedaży, innych form zbywania, a także eksportu oraz importu,
 - przygotowywania materiału siewnego do obrotu.

Określone wyżej uprawnienia odnoszą się również do materiału ze zbioru odmiany chronionej prawem wyłącznym oraz produktów wytworzonych bezpośrednio z tej odmiany, jak również do odmian pochodnych odkrytych lub wytworzonych z odmiany macierzystej nie będącej odmianą pochodną, odmian które nie różnią się wyraźnie od odmiany chronionej oraz odmian w stosunku do których wytworzenie materiału siewnego wymaga powtarzalnego używania odmiany chronionej.

Podobnie jak hodowcy również licencjobiorcy z umowy licencji pełnej przysługują uprawnienia nieuregulowane w ustawie o nasiennictwie, jeżeli wynikają one z porozumień międzynarodowych, których stroną jest Rzeczpospolita Polska.

Tożsamość uprawnień przysługujących licencjobiorcy na podstawie licencji pełnej zostaje ograniczona jedynie w dwóch przypadkach:

- po pierwsze, licencjobiorca nie może bez zgody hodowcy udzielać dalszych licencji na korzystanie z prawa wyłącznego,

⁹ Por. bliżej na temat istoty hodowli zachowawczej oraz jej uwarunkowań biologicznych w pracy zbiorowej pod red. dr hab. K. Kusiorskiej: *Produkcja materiału siewnego roślin rolniczych*. Warszawa 1983 r., str. 15–18.

- po drugie, aby uprawnienie licencjodawcy w ramach licencji pełnej, obejmującej prowadzenie hodowli zachowawczej było skuteczne wobec osób trzecich konieczne jest jego ujawnienie w prowadzonej przez Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych księdze ochrony wyłącznego prawa do odmian lub w spisie odmian zgłoszonych do przyznania wyłącznego prawa.

Jako uprawnionemu do prowadzenia hodowli zachowawczej, licencjodawcy w ramach licencji pełnej służyć będzie również możliwość korzystania z roszczeń ochronnych związanych z prowadzeniem hodowli odmiany w specjalnej strefie ochronnej. Na mocy art. 43 ustawy o nasiennictwie, w celu ochrony roślinnych materiałów hodowlanych i upraw nasiennych przed szkodliwym wpływem innych odmian lub innych roślin uprawnych albo upraw porażonych chorobami, wojewoda na wniosek zainteresowanego (licencjodawcy) i po zasięgnięciu opinii właściwych rad gmin i powiatów może wprowadzić zakaz uprawiania niektórych roślin uprawnych lub ich odmian albo zakaz stosowania materiału siewnego o nieodpowiedniej zdrowotności lub zakaz umieszczania uli z pszczołami na gruntach rolnych położonych w pobliżu chronionych upraw. Naruszenie takich zakazów stanowi podstawę do wystąpienia przez uprawnionego z licencji pełnej z cywilnym roszczeniem negatoryjnym oraz w przypadku powstania szkody z dodatkowym roszczeniem odszkodowawczym.

Szczególnym przypadkiem ochrony określonym w ustawie o nasiennictwie jest ochrona prawa wyłącznego do prowadzenia hodowli zachowawczej w tzw. rejonie zamkniętym tworzonym na podstawie art. 44 tejże ustawy. Nie stosowanie się do nakazów obowiązujących w rejonie zamkniętym jest bowiem sankcjonowane karnie w postaci grzywny.

Możliwość dochodzenia przez uprawnionego z tytułu licencji pełnej roszczeń ochronnych związanych z prowadzoną przez niego hodowlą zachowawczą jest możliwa w stosunku do osób trzecich od momentu dokonania odpowiedniego wpisu do księgi ochrony wyłącznego prawa do odmian lub do spisu odmian zgłoszonych do przyznania wyłącznego prawa. Z chwilą dokonania tego typu wpisu ochrona staje się skuteczna również przeciwko licencjodawcy.

Najszerszy podmiotowo zakres ochrony służy uprawnionemu z **licencji wyłącznej–twardej**. Licencja tego typu ma miejsce w przypadku, gdy treść umowy łączącej strony wyraźnie wyklucza możliwość udzielenia dalszych licencji na korzystanie z prawa wyłącznego we wskazanym zakresie oraz jednocześnie wprowadza zakaz korzystania z tego prawa w tym właśnie zakresie przez samego hodowcę. Licencja wyłączna–twarda, jak i licencja wyłączna–zwykła zawsze są licencjami niepełnymi oraz dobrowolnymi. Oznacza to, że uprawnienia licencjodawcy ograniczone są przykładowo co do: czasu, obszaru, wielkości hodowli,

formy sprzedaży materiału siewnego itp. Przepisem pełniej określającym zakres ochrony służącej licencjodawcy wyłącznemu jest art. 38 ust. 7 ustawy o nasiennictwie. Zgodnie z jego treścią licencjodawca wyłączny może na równi z licencjodawcą dochodzić roszczeń z tytułu naruszenia prawa wyłącznego, o ile umowa nie stanowi inaczej. W przypadku licencji wyłącznej–twardej prawo licencjodawcy do podnoszenia roszczeń ochronnych w zakresie przysługujących mu uprawnień nie jest ograniczone podmiotowo do żadnej osoby. Należy jednak przyjąć, że wszelkie roszczenia ochronne również w przypadku licencji wyłącznej–twardej mogą być dochodzone nie tylko przez samego licencjodawcę, ale również przez hodowcę, mimo że jest on pozbawiony możliwości korzystania z prawa wyłącznego w oznaczonym zakresie.

Ponadto wypada zaznaczyć, że ochrona przysługująca licencjodawcy wyłącznemu zaczyna działać z chwilą uzyskania licencji. Oznacza to zarazem, że przysługuje ona od momentu, gdy prawo wyłączne do danej odmiany rośliny uprawnej jest już „ukonstytuowane”. Ochrona służąca hodowcy będzie natomiast szersza w aspekcie czasu. Mianowicie w razie zgłoszenia przez osobę nieuprawnioną wniosku o wpisanie lub w razie wpisania odmiany oryginalnej do księgi na wniosek tej osoby hodowca uprawniony do zgłoszenia wniosku o wpisanie odmiany do księgi może żądać odmowy wpisania lub skreślenia jej z księgi¹⁰. Niezależnie od powyższego hodowca uprawniony do zgłoszenia wniosku o wpisanie odmiany oryginalnej do księgi może żądać wpisania odmiany oryginalnej do księgi z tym, że za datę zgłoszenia wniosku o przyznanie wyłącznego prawa przyjmuje się datę zgłoszenia wniosku przez osobę nieuprawnioną oraz uznaje się dokumentację dostarczoną przez osobę nieuprawnioną i poniesione przez nią opłaty za ochronę, a także wyniki urzędowego badania odrębności, wyrównania i trwałości.

Poza tym zgodnie z art. 73 ust. 1 pkt. 1a) w związku z art. 38 ust. 7 ustawy o nasiennictwie licencjodawcy wyłącznemu będzie przysługiwać szczególna ochrona na mocy przepisów karnych ustawy. W myśl przepisów art. 73 ust. 1 pkt. 1a) kto narusza wyłączne prawo hodowcy do odmiany podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny. Mając na uwadze, że art. 38 ust. 7 wskazuje na okoliczność, iż licencjodawca wyłączny może dochodzić roszczeń z powodu naruszenia prawa wyłącznego na równi z hodowcą, uprawniony z licencji wyłącznej–twardej może skorzystać również z tej formy ochrony swych uprawnień. Odpowiedzialność karna sprawcy naruszenia prawa wyłącznego do nowej odmiany rośliny uprawnej ma tutaj charakter posiłkowy, tj. wchodzi w grę jako środek wspomagający i uzupełniający ochronę cywilnoprawną, zarazem jako środek ostateczny (*ultima ratio*). Przepisy karne, zamieszczone w rozdziale dziewiątym ustawy o

10 M. Korzycka-Iwanow: Wyłączne prawo do nowej odmiany..., str. 151.

nasiennictwie, mają za zadanie z jednej strony prewencyjnie (powściągająco) oddziaływać na potencjalnych sprawców zamachów na prawo wyłączne; z drugiej zaś przez zastosowanie wobec sprawców przestępstw środków penalnych zapewnić wymiar sprawiedliwości. Kara wymierzona jest bowiem zarówno po to, żeby zadać sprawcy dolegliwość, jak i przywrócić równowagę zachwianemu poczuciu sprawiedliwości.

Mankamentem karnoprawnej ochrony prawa licencjobiorcy wyłącznego jest publicznoprawny tryb ścigania przestępstw określonych w rozdziale 9 ustawy o nasiennictwie. Dla przykładu: w rozdziale 14 ustawy z 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych¹¹ na dwanaście rodzajów określonych przestępstw jedynie trzy ścigane są z urzędu, pozostałe zaś z oskarżenia prywatnego. Państwowy aparat ścigania jest aparatem wyspecjalizowanym kadrowo, technicznie i organizacyjnie w ściganiu poważniejszych przestępstw atakujących coś więcej niż tylko prywatny interes konkretnej osoby. Zatem tryb oskarżenia prywatnego jest istotnym usprawnieniem akcji prawnej. Możliwość wszczęcia postępowania bezpośrednio w sądzie, bez pośrednictwa prokuratury, przyspiesza całą procedurę dochodzenia do sprawiedliwego rozstrzygnięcia, poza tym wyklucza niebezpieczeństwo umorzenia postępowania przez prokuratora.

W przypadku, gdy zakres uprawnień przekazanych licencjobiorcy w ramach umowy licencji wyłącznej–twardej obejmuje prowadzenie hodowli zachowawczej nowej odmiany rośliny uprawnej, po ujawnieniu tego uprawnienia w sposób określony w art. 38 ust. 6, licencjobiorcy będzie służyła ochrona określona również przepisami karnymi art. 73 ust. 2 pkt. 2 ustawy o nasiennictwie.

W przypadku podmiotu uprawnionego do korzystania z prawa wyłącznego do nowej odmiany rośliny uprawnej na podstawie licencji wyłącznej–zwykłej, podmiotowy zakres ochrony ulegnie zawężeniu. Ogół roszeń cywilnoprawnych (o których mowa będzie w dalszej części artykułu) jak i możliwość ochrony prawa wyłącznego na gruncie przepisów karnych ustawy o nasiennictwie nie będzie możliwa w stosunku do osoby hodowcy – licencjobiorcy.

Istotne ograniczenie podmiotowe ochrony przysługującej licencjobiorcy wyłącznemu (zarówno w przypadku licencji wyłącznej–twardej jak i wyłącznej–zwykłej) wprowadza przepis art. 26 ustawy o nasiennictwie. Zgodnie z jego brzmieniem posiadacz gruntów może, bez zgody hodowcy (w interesującym nas przypadku licencjobiorcy wyłącznego), stosować materiału ze zbioru jako materiału siewnego odmiany chronionej lub odmian pochodnych oraz odmian nie różniących się wyraźnie od odmiany chronionej. Ustawodawca wprowadza jednak dwa ograniczenia. Po pierwsze, uprawnienie posiadacza gruntu odnosi się jedynie

11 Dz.U. nr 24 poz. 83 z późniejszymi zmianami.

do tych odmian roślin uprawnych, które zostały w drodze rozporządzenia ministra właściwego do spraw rolnictwa umieszczone w specjalnym wykazie. Po drugie, możliwe jest stosowanie takiego materiału siewnego bez zgody podmiotu uprawnionego z licencji wyłącznej oraz bez uiszczania wynagrodzenia na rzecz uprawnionego tylko i wyłącznie w ilości potrzebnej na obsianie lub obsadzenie uprawy gruntowej odmiany rolniczej na powierzchni nie większej niż 2 ha.

Stosunkowo największy zakres ochrony przysługiwał będzie uprawnionemu z **licencji przymusowej**. Licencja przymusowa z mocy prawa jest licencją niewyłączną (art. 39 ust. 2 ustawy o nasiennictwie). Zakres uprawnień przysługujących uprawnionemu z tytułu tego typu licencji określa podmiot posiadający kompetencję do jej udzielenia. Organem właściwym jest w tym przypadku minister właściwy do spraw rolnictwa i rozwoju wsi, a licencja przymusowa udzielana jest w drodze decyzji administracyjnej. Zakres udzielonej licencji przymusowej odpowiada ściśle rodzajowi przesłanki, której wystąpienie warunkuje konieczność udzielenia tego typu licencji. Przesłankami tymi są:

- nie zachowanie przez hodowcę lub licencjobiorcę odmiany chronionej,
- nie dostarczanie na rynek materiału siewnego lub materiału ze zbioru.

W przypadku wystąpienia pierwszej przesłanki w zakresie licencji przymusowej z całą pewnością znajdzie się uprawnienie licencjobiorcy do prowadzenia hodowli zachowawczej. Ochrona jego prawa oparta będzie na omawianych już wcześniej zasadach określonych w art. 44 ustawy o nasiennictwie, a jej skuteczność wobec osób trzecich będzie uzależniona od dokonania właściwego wpisu w księdze ochrony wyłącznego prawa do odmian lub w spisie odmian zgłoszonych do przyznania wyłącznego prawa.

W przypadku spełnienia drugiej przesłanki z art. 39 ust. 1 skutkiem będzie wydanie decyzji o udzieleniu licencji przymusowej na wytwarzanie materiału siewnego oraz na obrót tym materiałem. Zakres uprawnienia w takim wypadku będzie również ograniczony do terytorium, na którym nastąpiły braki w dostarczaniu na rynek odpowiedniego materiału siewnego lub materiału ze zbioru. W związku z tym ochrona licencjobiorcy licencji przymusowej ograniczona zostanie poprzez konieczność znoszenia konkurencyjnej działalności samego hodowcy jak również innych licencjobiorców niewyłącznych.

Powyższe rozważania w zakresie ochrony licencjobiorcy uprawnionego z tytułu licencji przymusowej w obecnym stanie faktycznym mają charakter czysto doktrynalny. Wynika to z faktu, że od początku obowiązywania ustawy o nasiennictwie, a więc od początku funkcjonowania w ramach praw na dobrach niematerialnych prawa wyłącznego do nowej odmiany rośliny uprawnej, minister właściwy do spraw rolnictwa i rozwoju wsi nie wydał nawet jednej decyzji o

udzieleniu licencji przymusowej. Należy sądzić, że w najbliższym czasie sytuacja taka najprawdopodobniej nie ulegnie zmianie, mimo działań ze strony hodowców niektórych odmian kwiatów ciętych, którzy występowali do Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi z wnioskiem o udzielenie licencji przymusowej. Argumentacja hodowców opiera się w głównej mierze na subiektywnym stwierdzeniu zawyżania przez podmioty uprawnione wyłącznie opłat licencyjnych ponoszonych z tego tytułu, zaś próba uzyskania licencji przymusowej stanowi działanie ukierunkowane na ich obniżenie¹².

2. Zakres ochrony licencjodawcy w oparciu o przepisy kodeksu cywilnego

Obok ochrony zagwarantowanej licencjodawcy wyłącznego prawa do nowej odmiany rośliny uprawnej przez przepisy ustawy o nasiennictwie przysługują mu również w tym zakresie roszczenia mieszczące się w szerszym kontekście jako stanowi prawo cywile w ogólności. Generalnie, zakres ochrony w ramach praw na dobrach niematerialnych wyznaczają przepisy kodeksu cywilnego sankcjonujące naruszenie cudzego dobra. Niekiedy posiłkowo mają zastosowanie ściśle określone przepisami ustawy sankcje karne naruszenia prawa wyłącznego. W ten sposób skonstruowany jest model ochrony praw wyłącznych w przypadku ustawy z dnia 30 czerwca 2000 r. prawo własności przemysłowej¹³, czy też w przypadku ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych¹⁴. Model ochrony prawa wyłącznego do nowej odmiany rośliny uprawnej nie odbiega zasadniczo od przyjętych w cytowanych aktach prawnych rozwiązań.

Ochrona licencjodawcy prawa wyłącznego do nowej odmiany rośliny uprawnej w ramach umowy **licencji pełnej** jest ograniczona w ten sposób, że nie jest to ochrona skuteczna wobec wszystkich podmiotów (erga omnes). Licencjodawca nie może w tym wypadku podnosić roszczeń ochronnych wobec samego hodowcy oraz innych licencjodawców w zakresie przysługujących im uprawnień. Jedyne wyjątek związany jest z uprawnieniem do prowadzenia przez licencjodawcę hodowli zachowawczej¹⁵.

W pełni przysługują mu natomiast roszczenia służące ochronie niezakłóconego korzystania z przysługującego prawa. Pamiętać należy, że tego typu roszczenia noszące w prawie cywilnym zbiorczą nazwę roszczeń negatoryjnych, uzasadnione są jedynie w przypadku, gdy naruszenie prawa miało miejsce w wyniku działania człowieka (nie np. sił natury) oraz działanie to miało charakter bezprawny¹⁶.

12 Dane z wywiadu z dr Szurpickim, kierownikiem Centralnego Ośrodka Badania Odmian Roślin Uprawnych w Słupi Wielkiej.

13 Dz.U. nr 49, poz. 508.

14 A. Mednis: Plagiat programu komputerowego. PUG 1990 r., nr 12, str. 209.

15 M. Korzycka-Iwanow: Wyłączne prawo do nowej odmiany... str. 145.

16 E. Gniewek: Prawo rzeczowe. Warszawa 1997 r., str. 122–123.

Licencjobjorcy tego typu licencji służyć będą również roszczenia cywilne odszkodowawcze w przypadku, gdy w wyniku działań osób trzecich powstaną szkody w jego majątku.

Licencjobjorcy wyłącznemu będzie przysługiwał całokształt roszczeń o zaniechanie naruszania przysługującego mu prawa. Na gruncie prawa cywilnego będzie on mógł dochodzić roszczeń odszkodowawczych. Jeżeli naruszenie prawa polegałoby na uzyskaniu przez osobę nieuprawnioną korzyści, osoba ta zobowiązana jest do jej zwrotu oraz naprawienia szkody na zasadach ogólnych. Wydanie uzyskanych korzyści odbywać się może na zasadach określonych w kodeksie cywilnym, w szczególności mogą tu wchodzić w grę przepisy dotyczące bezpodstawnego wzbogacenia¹⁷. Dodać należy, że roszczenie o wydanie uzyskanych korzyści jest uzależnione od bezprawnego działania; natomiast nie wymaga winy pozwanego. Roszczenie takie może zatem być skierowane do osoby działającej w dobrej wierze.

Jak wyżej wskazano naprawienie szkody winno nastąpić na zasadach ogólnych (art. 361–363 kc.). Korzyści a równolegle szkoda spowodowana naruszeniem prawa mogą polegać przede wszystkim na uzyskaniu przez osobę nieuprawnioną wpływów z obrotu handlowego materiałem siewnym danej odmiany. Można zatem przewidzieć, że pojawią się trudności z prawidłowym ustaleniem stanu, w jakim znajdowałby się majątek uprawnionego, gdyby naruszenie prawa nie nastąpiło. W sytuacji takiej duża rola przypadnie organowi orzekającemu, który powinien rozważyć wszystkie okoliczności rozstrzyganego przypadku zgodnie z art. 322 kc.

Należy przyjąć, że dopuszczalne jest łączne dochodzenie roszczeń o wydanie korzyści oraz naprawienie szkody. Natomiast nie można skutecznie domagać się odszkodowania, a ponadto zwrotu w pełnym zakresie wzbogacenia od osoby nieuprawnionej. W razie kumulacji maksymalną granicę uzasadnionego żądania zapłaty wyznacza bądź szkoda uprawnionego, bądź wysokość bezpodstawnego wzbogacenia w zależności od tego co w danym stanie faktycznym stanowi pozycję większą¹⁸.

3. Zakres ochrony licencjobjorcy w oparciu o ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji

Przedstawiony powyżej schemat ochrony licencjobjorcy prawa wyłącznego do nowej odmiany rośliny uprawnej może być wspomagany środkami ochrony przewidzianymi w przepisach ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji¹⁹.

17 S. Soltysiński: Prawo wynalazcze. Komentarz. Warszawa 1975 r., str. 144.

18 B. Gawlik: Cywilnoprawna ochrona majątkowa, (w:) S. Grzybowski, A. Kopff (red.), Prawo wynalazcze. Zagadnienia wybrane. Warszawa 1978 r., str. 346.

19 Dz.U. nr 47, poz. 211; Por. Także: E. Nowińska, M. Du Vall: Komentarz do ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Warszawa 2001 r., str. 42–60.

Czynem nieuczciwej konkurencji jest każde działanie sprzeczne z prawem lub dobrymi obyczajami, jeżeli zagraża lub narusza interes innego przedsiębiorcy lub klienta, a w szczególności:

- wprowadzające w błąd oznaczenie przedsiębiorstwa,
- fałszywe lub oszukańcze oznaczenie pochodzenia geograficznego towarów lub usług,
- wprowadzające w błąd oznaczenie towarów lub usług,
- naruszenie tajemnicy przedsiębiorstwa,
- nakłanianie do rozwiązania lub niewykonania umowy,
- naśladownictwo produktów, jeżeli może wprowadzić klientów w błąd co do ich pochodzenia,
- pomawianie lub nieuczciwe zachwalanie w celu przysporzenia korzyści lub wyrządzenia szkody,
- utrudnianie dostępu do rynku,
- nieuczciwa lub zakazana reklama²⁰.

Należy pamiętać, że czynem nieuczciwej konkurencji jest także posługiwanie się:

- nie przysługującymi lub nieściśłymi tytułami, stopniami i innymi informacjami o kwalifikacjach,
- nierzetelnymi wynikami badań,
- nieprawdziwymi atestami.

Nie jest czynem nieuczciwej konkurencji naśladowanie cech funkcjonalnych produktu, w szczególności jego budowy, konstrukcji i formy, o ile cechy te nie są chronione przepisem szczególnym (w tym przypadku przepisem ustawy o nasieniu), przy czym jeśli naśladowanie cech funkcjonalnych wymaga uwzględnienia charakterystycznej formy, naśladowca jest zobowiązany oznaczyć produkt tak, aby nie wprowadzić w błąd odbiorców, co do tożsamości producenta bądź produktu.

Zgodnie z art. 18 ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, w razie dokonania czynu nieuczciwej konkurencji przedsiębiorca, którego interes został zagrożony lub naruszony, może żądać:

- zaniechania niedozwolonych działań,
- usunięcia skutków niedozwolonych działań,
- złożenia jednokrotnego lub wielokrotnego oświadczenia odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie,

²⁰ Więcej na temat ochrony przed nieuczciwą reklamą A. Karpowicz: *Poradnik prawny dla ludzi twórczych – prawo autorskie, prasowe, wynalazcze, o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji*. Warszawa 1995 r., str. 139–141.

- naprawienia wyrządzonej szkody, na zasadach ogólnych,
- wydania bezpodstawnie uzyskanych korzyści, na zasadach ogólnych.

Obowiązek naprawienia szkody wynika z przepisów kodeksu cywilnego art. 362 i 363. Zgodnie z treścią art. 363 kc. naprawienie szkody powinno nastąpić, według wyboru poszkodowanego, bądź przez przywrócenie stanu poprzedniego, bądź przez zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej. Jednakże gdyby przywrócenie stanu poprzedniego było niemożliwe albo gdyby pociągało za sobą dla zobowiązanego nadmierne trudności lub koszty, roszczenie poszkodowanego ogranicza się do świadczenia w pieniądzu. Jeżeli naprawienie szkody ma nastąpić w pieniądzu, wysokość odszkodowania powinna być ustalona według cen z daty ustalenia odszkodowania, chyba że szczególne okoliczności wymagają przyjęcia za podstawę cen istniejących w innej chwili.

Również art. 362 kc. stanowi, że jeżeli poszkodowany przyczynił się do powstania lub zwiększenia szkody, obowiązek jej naprawienia ulega odpowiedniemu zmniejszeniu, stosownie do okoliczności, a zwłaszcza do stopnia winy obu stron.

Obowiązek wydania bezpodstawnego wzbogacenia określa tytuł V kc.

IV. Podsumowanie

Reasumując: należy zwrócić uwagę na kilka najistotniejszych cech modelu ochrony licencjodawcy wyłącznego prawa do nowej odmiany rośliny uprawnej.

Zakres ochrony jest ściśle związany z zakresem uprawnień przysługujących licencjodawcy. Zakres uprawnień licencjodawcy zależy przede wszystkim od rodzaju umowy licencyjnej oraz woli stron kształtującej łączący je stosunek prawny. Teoretycznie ochrona prawa wyłącznego licencjodawcy powinna koncentrować się przede wszystkim na roszczeniach o charakterze cywilnoprawnym. Roszczenia te powinny opierać się na przepisach ustawy o nasiennictwie oraz ogólnych zasadach określonych w kodeksie cywilnym. System taki może być wspomagany środkami określonymi w ustawie o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji.

Praktyka obrotu wskazuje, że obecnie podmioty uprawnione z tytułu licencji nawet w minimalnym zakresie nie korzystają ze służących im instrumentów ochronnych o charakterze cywilnoprawnym. Wynika to z kilku podstawowych przyczyn, są nimi: brak świadomości co do możliwości realizowania swych uprawnień w tym zakresie, brak wyspecjalizowanych jednostek świadczących pomoc w dochodzeniu przez licencjodawców służących im roszczeń, ogólny kry-

zys rolnictwa, charakterystyczne dla dóbr niematerialnych trudności związane z dowodzeniem poniesionych szkód.

Dodatkowo ochrona uprawnień licencjobiorcy może odbywać się z wykorzystaniem przepisów karnych ustawy o nasiennictwie. Zaznaczyć należy, że przestępstwa określone w tych przepisach ścigane są w trybie publicznoprawnym. Skutkiem tego podmiot uprawniony z tytułu licencji posiada ograniczoną możliwość wpływu i kontroli toczącego się postępowania. Mimo tych niedogodności właśnie ten sposób ochrony jest przez licencjobiorców wykorzystywany w praktyce, choć wciąż ma to miejsce w przypadkach jednostkowych.

W związku z powyższym należy postulować przede wszystkim szerzenie w środowisku hodowców oraz licencjobiorców świadomości co do służących im uprawnień. Rozwijając pojawiające się koncepcje i projekty powstawania jednostek mających za zadanie profesjonalne świadczenie obsługi prawnej w tym zakresie.

Zważywszy na konieczność stałej kontroli w zakresie wykorzystywania dóbr niematerialnych za przykład wzorcowy należałoby postulować wprowadzenie francuskiego modelu udzielania licencji. Francuski model udzielania licencji na korzystanie z praw wyłącznych do nowych odmian roślin uprawnych polega na powołaniu do życia pojedynczej jednostki organizacyjnej (w tym wypadku stowarzyszenia), na rzecz którego licencji udzielają wszyscy właściciele praw wyłącznych, która to z kolei jednostka jako jedyna udziela dalszych licencji (jednorocznych) bezpośrednio producentom–sublicencjobiorcom. Jednostka ta posiada wyspecjalizowane organy zajmujące się kontrolą właściwego wykonywania praw wyłącznych, kwestią ich naruszeń oraz dochodzenia roszczeń cywilnych z tego tytułu. Zaznaczyć należy, że podobny model funkcjonuje w Wielkiej Brytanii²¹.

W zakresie zmian legislacyjnych należy postulować nowelizację ustawy o nasiennictwie pod kątem ograniczenia tzw. „przywileju rolnika”. Przywilej ten określa art. 26 ustawy o nasiennictwie, który stanowi, że posiadacz gruntów może bez zgody uprawnionego hodowcy (również licencjobiorcy) stosować materiał ze zbioru jak materiał siewny odmiany chronionej. Przepis ten w obecnym kształcie ogranicza zakres ochrony przysługującej licencjobiorcy prawa wyłącznego do nowej odmiany rośliny uprawnej. Równocześnie ograniczenie „przywileju rolnika” oznacza pełną harmonizację z prawem wspólnotowym²².

21 Informacje z wywiadu z prof. Duczmarem z Polskiej Izby Nasiennej w Poznaniu.

22 P. Czechowski, M. Korzycka-Iwanow, S. Prutis, A. Stelmachowski: Polskie prawo rolne na tle ustawodawstwa Unii Europejskiej, Warszawa 1999, str. 285–286.